

Martin Ouředníček (ed.): Sociální geografie pražského městského regionu
 Praha, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje 2006, 159 s.

Výzkum sociálně-prostorové struktury města Prahy byl po dlouhá léta převážně doménou sociologů. Z předválečného období připomeňme, proslulou studii skupiny sociologů o poměšťování pražského okolí zpracovanou pod vedením Josefa Krále a vydanou v r. 1938 Zdeňkem Ullrichem (*Soziologische Studien zur Verstädterung der Prager Umgebung*, Praha: Revue Sociologie a sociální problémy, Knihovna sociálních problémů sv. 6). Po 2. světové válce se sociologické výzkumy této tematiky začínají objevovat od počátku 60. let. V r. 1960 uveřejňuje sociolog Jiří Musil studii o vývoji demografické struktury hlavního města („Vývoj demografické struktury Prahy.“ *Demografie* 1960, 2: 234–249), celou sérii výzkumů sociálně-prostorové struktury Prahy přináší pak další dvě desetiletí. Jiří Musil se vrací k pražské problematice v r. 1968 textem „The Development of Prague's Ecological Structure“ (Pp. 232–259 in R.E. Pahl (ed.). *Readings in Urban Sociology*. Oxford: Pergamon Press), v r. 1977 vychází v *Sociologickém časopise* práce sociologů Jiřího Linhart, Vladimíra Raka a Jiřího Voženilka „Sociální aspekty ekologické zónace hlavního města Prahy“ (*Sociologický časopis* 1977, 13 (1): 94–115), kombinující kvantitativní analýzu s historickým a etnologickým pohledem. V r. 1979 se zabývá stejným tématem další skupina autorů – Petr Matějů, Jiří Večerník a Hynek Jeřábek – ve stati „Social structure, spatial structure and problems of urban research: the example of Prague“ (*International Journal of Urban and Regional Research* 3 (2): 181–202) a v r. 1980 vychází metodologicky zajímavá analýza Petra Matějů „Vývoj sociálně-prostorové struktury Prahy v letech 1930–1970 ve světle faktorové analýzy“ (*Sociologický časopis* 1980, 16 (6): 572–592) po-

rovnávající sociálně-prostorovou strukturu hlavního města v předválečném a poválečném období. Znovu se dostává k sociálně-prostorové problematice Prahy Jiří Musil v r. 1987 článkem „Housing policy and the sociospatial structure of cities in a socialist country: the example of Prague“ (*International Journal of Urban and Regional Research* 11 (1): 27–36) a v r. 1997 článkem „Demografická struktura a vývoj Prahy“ (*Sociologický časopis* 1997, 33 (1): 13–37). Sociálně-prostorová problematika transformujícího se města byla dotčena také ve dvou širě pojatých statích téhož autora z posledních let „Growth and Stagnation in 20th-Century Prague“ (Pp. 321–340 in J. J. Czaplicka, B. A. Ruble (eds.), *Composing Urban History and the Constitution of Civic Identities*. Baltimore: John Hopkins University Press, 2003), a *Prague returns to Europe* (pp. 281–317 in I. Hamilton, K. Dimitrowska-Andrews, N. Pichler-Milanović (eds.). *Transformation of Cities in Central and Eastern Europe. Towards Globalization*. Tokyo: United Nations University Press, 2006).

Nové, empiricky podložené poznatky o vývoji sociálně-prostorové struktury post-socialistické Prahy a jejího regionálního zázemí však od konce 90. let už nepřináší převážně sociologové, ale sociální geografové, kteří se ve svých výzkumech úspěšně ujímají témat a metod považovaných dosud obvykle za doménu urbánní sociologie. Autorem stojícím u nás u zrodu tohoto proudu, dnes už reprezentovaného i řadou dalších jmen, je geograf Luděk Sýkora z katedry sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty UK v Praze. Z početného souboru jeho prací o nedávných změnách sociálně-prostorové struktury Prahy připomeňme např. jednu z prvních – „Local Urban Restructuring as a Mirror of Globalisation Processes: Prague in the 1990's“ (*Urban Studies* 1994, 31 (7): 1149–1166) nebo systematizující článek z r. 2001 „Proměny prostorové struktury Prahy v kontextu postkomunistické transformace“ (Pp. 127–168 in M. Hampl (ed.).

Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje).

Mezi Sýkorovy spolupracovníky, kteří dále rozvíjejí pražská geograficko-sociologická bádání, pokud jde o nově se utvářející prostorový a sociální svět pražského městského regionu, zejména jeho suburbánní části, patří geograf Martin Ouředníček, editor a spoluautor sborníku *Sociální geografie pražského městského regionu*, o kterém zde referujeme. Tuto publikaci tvoří editorův rozsáhlejší úvod a osm empiricky zaměřených a obsahově se doplňujících příspěvků, jejichž autory jsou pedagogové, vědečtí pracovníci a studenti zmíněné katedry (některé kapitoly navazují na jejich dřívější magisterské nebo dizertační práce). Pražský městský region je zde vymezen apriorně územím hl. města Prahy a okresů Praha-východ a Praha-západ, tedy způsobem pragmatickým, i když snad ne vždy zcela odpovídajícím faktickým prostorovým vztahům. Polovina z osmi textů sleduje situaci, resp. procesy v celém regionu, tj. včetně vlastního města, polovina se zabývá pouze suburbánní částí regionu. Vnitřní členění města se sleduje na úrovni katastrálních území nebo urbanistických obvodů. Všechny příspěvky mají zhruba shodnou strukturu – po teoretickém úvodu odkazujícím na relevantní přístupy následuje empirická část opírající se, případ od případu, o statistické informace, kartografické podklady, pozorování nebo i o vlastní dotazovací šetření, a často o kombinaci těchto technik. V několika příspěvcích použili jejich autoři případové studie vybraných obcí nebo lokalit. Metodologická inspirace technikami sociologického výzkumu je v těchto příspěvcích více než patrná. Kapitoly jsou vždy uzavřeny shrnujícím závěrem, připojen je nezbytný seznam literatury. Graficky pěkně provedená publikace obsahuje množství kartogramů, tabulek, schémat a fotografických ilustrací.

Prvních pět kapitol je věnováno vývoji a problémům fyzické prostorové struktury Pražského městského regionu. V příspěvku „Odras globalizace v komerční nebytové výstavbě v Praze po roce 1990: homogenizace a diferenciaci fyzického prostředí“, oborově situovaném mezi geografii, architekturou a sociologií, hodnotí Jana Temelová prestižní komerční bytové stavby, které vznikly na území hlavního města v letech 1990 až 2003, zabývá se jejich symbolickým významem a dochází k závěru, že významně přispívají k diferenciaci městských částí. Pozornost věnuje také šíření uniformních komerčních staveb v okrajových a suburbánních lokalitách Prahy a identifikuje globalizační trendy, které vyjadřují. Historicky orientovaný geografický příspěvek Ivana Bičíka a Lucie Kupkové „Vývoj využití ploch v Pražském městském regionu“ se zabývá změnami ve využití pozemků (land use) ve vybraných lokalitách v zázemí Prahy od 19. století do současnosti. Autoři prokazují postupné rozpínání urbanizovaných ploch směrem od centra na periferii města a v poslední době pak selektivní rozvoj komerční suburbanizace podél významných dopravních radiál. Nabízejí typologii změn ve využití ploch založenou na hodnocení jednotlivých krajinných procesů. Miroslav Marada v textu „Dopravní vztahy v Pražském městském regionu“ hodnotí dopravní vztahy Prahy na úrovních globální a kontinentální, makro- a mezoregionální a mikroregionální a dokládá sílící pozici Prahy v sídelním systému evropských měst. Diskutuje problematiku využívání individuální a hromadné dopravy v Praze a v jejím zázemí a formuluje závěry relevantní pro dopravní politiku města. Otázkám dopravy je věnován i příspěvek Jany Urbánkové a Martina Ouředníčka „Vliv suburbanizace na dopravu v pražském městském regionu“. Autoři dokládají vliv suburbanizace na růst dopravní intenzity v regionu, hlavně v jeho jižní části, kde probíhala nejintenzivnější rezidenční suburbanizace, a posuzují problémy, které jsou

se vzrůstem zejména automobilové dopravy spojeny. Pátá kapitola „Suburbánní bydlení v Pražském městském regionu“ autorů Martina Ouředníčka a Dariny Posové analyzuje a etapizuje vývoj tohoto bydlení v letech 1997 až 2004, sleduje jeho rozmístění a hodnotí morfologii zástavby. Prokazuje postupné šíření suburbánní výstavby do odlehlejších sídel a postupnou diverzifikaci typů domů a forem zástavby.

Pro čtenáře *Sociologického časopisu* / *Czech Sociological Review* budou zajímavé zejména následující čtyři kapitoly zabývající se analýzou sociálního prostředí Pražského městského regionu, které jsou významným příspěvkem k poznání současných tendencí ve vývoji jeho sociálně-prostorové struktury. Autorkou studie „Změny ve vzdělanostní struktuře pražského městského regionu“ je Iva Šnejdová, která změny této struktury zachycuje prostřednictvím několika případových studií lokalit procházejících odlišným vývojem (tj. sídlišť, lokalit vnitřního města a suburbii). Vzdělanostní struktura je zde chápána jako přístupný statistický ukazatel sociálně-ekonomického statusu obyvatel. Analýza naznačuje jednak podstatné rozdíly mezi sledovanými typy lokalit co do hodnot tohoto ukazatele, jednak postupné zhoršování vzdělanostní úrovně obyvatelstva vybraných sídlišť a prohlubující se sociální polarizaci lokalit vnitřního i vnějšího města a nové rezidenční zástavby. Tato zjištění signalizují selektivní dopady, které mají suburbanizace, gentrifikace a selektivní migrace obyvatel ze sídlišť na sociálně-ekonomický status obyvatel těchto lokalit. Lokality však nejsou z hlediska tohoto ukazatele vnitřně homogenní, uvnitř některých z nich vzniká polarizace sociálně-ekonomické struktury, takže lze hovořit až o prostorové segregaci určitých skupin obyvatel. V předposledním příspěvku nazvaném „Změny sociálního prostředí v zázemí Prahy jako důsledek suburbanizace“ se Petra Puldová a Martin Ouředníček zajímají o to, zda a do jaké míry dochází v suburbánních obcích osíd-

lených nyní vedle autochtonního obyvatelstva také přistěhovalými obyvateli nové rezidenční zástavby k integraci obou těchto složek. Na základě dvou dotazníkových šetření – jednak názoru starostů rozsáhlého souboru obcí v okrajových částech Prahy, jednak názoru obyvatel vybrané obce v okrese Praha-východ – sledují zejména účast nových rezidentů na životě obce a stupeň sociální soudržnosti těchto lokalit a poukazují na faktory, které mohou sociální soudržnost ovlivňovat v kladném i záporném smyslu. Závěry této sociologicky orientované studie, jejichž širší platnost je třeba vážit omezenými možnostmi použitých výzkumných technik, vyznívají vcelku optimisticky. Autoři shledávají převážně dobré sousedské vztahy mezi starými a novými usedlíky a probíhající proces oboustranného prolínání venkovského a městského prostředí. V poslední, opět sociologizující a metodologicky vynalézavé kapitole „Životní styl obyvatelstva v suburbánní zóně Prahy“, se Gabriela Doležalová a Martin Ouředníček snaží postihnout změny v životním stylu obyvatel nově suburbanizovaných obcí pražského zázemí. Ve třech typově navzájem odlišných obcích sledují jejich fyzickou strukturu, sociální strukturu a migraci jejich obyvatel a na základě dotazníkového šetření pak zejména časoprostorový průběh každodenních činností obyvatel chápáný jako projev jejich životního stylu. Zajímavé jsou z tohoto hlediska zejména rozdíly denního režimu starých a nových usedlíků a také specifická zjištění o využívání hromadné dopravy.

Sborník „Sociální geografie pražského městského regionu“ je významným empirickým příspěvkem k poznání a dokreslení změn, které už téměř dvacet let tak podstatnou měrou ovlivňují sociálně-prostorovou strukturu Prahy a jejího zázemí. Obecnou platnost některých poznatků opírajících se zatím o případové studie a rozsahem omezená šetření bude jistě možné dalšími výzkumy Pražského městského regionu ověřit. Oborově je sborník pří-